

KAS TEN, PRIE ČIGRIEJAUS DOBILŲ?

Autoriaus laimei ar nelaimi, pamažu ima lyg ir tolti jo poezija, vis labiau įsišaknyjant beletristikai. Palyginti dar neseniai paskelbti pirmieji prozos kūriniai, o H. Čigriejaus pavardė dabar tvirtai susisiejo su lietuvių proza. Kai kalbama ar rašoma apie Jo beletristiką, dažniausiai šioje jo kūryboje pastebima grakšti ir talpi detalė, gyvas pasakojimas, primenantis natūralų kasdieninį šnekėjimą, tapybiškumas.

Tas tiesa. Tačiau visa esmė bene bus tai, ką galėtume pavadinti gerai įsisąmoninta, perprasta gyvenimo tiesa, tylią žmogaus išmintim.

Įprasta, ypač vyresnio amžiaus žmonėms, sakyti, jog to ar kito autoriaus kūryba artima tikrai jo bendraamžiams, jo kartos žmonėms. Žinoma, tai tiesa: išgyvenęs tą laiką, kurį gyveno ir „aprašė“ autorius, skaitytojas pasijunta lyg ir grąžinamas į praeitį, kur jam, kepštelėtas autoriaus, ima kalbėti kiekvienas pakelės akmuo. Tačiau reikia tą akmenį kepštelėti, taip įdomiai prie jo prieiti, katės žingsniais prisliūkinti, kad tas ėjimas nebūtų dirbtinai, baltai siūlais siūtas ar falsetu išrėktas. Tam jau reikia išmanymo. Ir šitoj vietoj turėtume pasakyti, jog H. Čigriejus laiką leido ne tuščiai, o įsiklausydamas į visus gyvento laiko garsus, juos apmąstydamas, lipdydamas į vieną svarbią visumą – paveikslą, kuriame pamatytume ir pajustume vaizduojamąjį laiką: pokario naktų ir dienų šiurpą, žmonių santykių dramatiškumą ir kartu tų pačių žmonių gebėjimą pajuokauti, pašmaikštauti, šitaip pabrėžiant gal ir naivoką, bet vos ne pačią didžiausią išmintį: o gyventi reikia. Beje, toji naivi išmintis glūdi ar tik ne kiekviename žmoguje, kad ir kiek jis save vadintų koku neįveikiamu skeptiku, tragiku, pesimistu. Ką darysi – reikia gyventi... Iš esmės toji išmintis yra įsišaknijusi kaime, ji atėjusi iš kaimo, o galbūt ji slypi pačioje žmogaus prigimtyje: gyvybės varikliukas, kai, rodos, nebelieka jokios išeities, beregint dar stipriau ima varinėti kraują. Tokios ir kitokios senojo kaimo žmogaus išminties H. Čigriejaus novelėse yra tikrai daug ir įvairiškai pasireiškiančios.

H. Čigriejaus prozą mėgsta ir jaunieji mūsų rašytojai, turbūt ir vadinamieji eiliniai jaunesnio amžiaus skaitytojai, o tai liudija, jog kūryboje svarbu ne vien jos turinys, jos siužetai, bet ir gera meistrystė, pajautimas, koku sakiniu tas istorijas pradėti ir koku užbaigti, kur plunksną spustelėti stipriau, o kur jai leisti brėžtis laisvai, tarytum juokomis, kad skaitytojui nereikėtų visą laiką spoksoti į tą autoriaus raštą suraukus kaktą. Trumpiau tariant – miela, jauki yra stiprioji H. Čigriejaus beletristika. Tai bent apytikriai įrodyti galėtų padėti H. Čigriejaus novelė „Lievano šautuvas“. Rudenį, per linamynį, Joniukas tvarto pastogėje aptinka surūdijusį šautuvą ir nunešęs numeta prie vyrų į spalius. Joniuko tėvas kuo toliau, tuo labiau dėl to šautuvo ima baimintis – ir kaimynai matė, ir „ne tas metas, ne tas“. Bet surūdijęs, sutrūnijusia buože šautuvas labai rūpi tėvo broliui Kaziui, jis jį nušveičia, nublizgina, suvynioja į skudurus ir įkiša į arpą daržinėje. Slėpti reikėjo, nes Joniuko tėvas Adomas užpykęs sakė: „Nujosiu aš tą jūsų kačergą“. Ir šit dabar beletristo valia ta kačerga trumpam užmirštama, nes reikia atokvėpio, reikia pristabdyti veiksmą, užmiršti tą šautuvą, kad jis nešautų nelaiku. Taigi:

O vasara kaip ir visais laikais. Taip nemačiom 16 gegužės į birželį. Gilyn ir gilyn į žalius antplūdžius grimzta sunki žemė, po saule kvepia vėdrynai ir garšvos dilgynės ir pinavljės; sargiosios kalakutės pranešinėja apie debesynuose pasirodančius vanagus (dėl visa pikta ir apie gandrų bei aitvarų): miškų gegutėms atitarinėja prūdų varlės: lengvas ryto rūkelis žadina kaitrą; ganyklose suzylioja karvės, kantriai šutras kenčia avelės su avinukais: prie žmonių nugarų limpa stori drobės marškiniai; į akis ir į burnas lenda bjaurybės įkyrios musės: saldžiai išsišiepdami, valkai iš kulnų traukinėta geluonis, traukinėja ir žvalgosi į miškus, už kurių suburbuliuoja griautiniai. [...]

Taigi vasara kaip vasara.

Bet ne visai. Baisios žinios, deja, ne moterėlių kalbelės eina per kiemus: veža žmones.

Šitos šiurpios žinios šešėlis nusidriekia virš to kaimo žmonių gyvenimo. Ir vis tiek:

Bet ką padarysi – rankas susidėjęs, džiovintos duonos maišelius prisigrūdęs, ant slenksčio atsisėdęs, to sunkvežimio tai nelauksi. Yra vasara, yra ir jos darbai.

Va, kaimynas, ne iš vargingųjų, gerokai jau sumitęs, senbernis, iškėlė ir vestuves. Kaip jau bus, taip.

Dabar jau aiškiai galima prisiminti ir šautuvą. Pavakare Kazys ir Joniukas pagaliau išmėgina tą baisųjį padargą. „Šūvis, – rašo autorius, buvo baisingas.“ Ir kas iš to? Ogi tas, kad rytą, parlėkęs iš pieninės, Joniuko tėvas Adomas praneša: „Žmonės, karas! Ruskelis lekia!..“

Lekia nesulaikomai, žmonių Jie jau nebeveš, lekia brezentais plevėsudami. O viena moteriškė džiūgaudama sušunka: „Aš ir sakau, kas čia vakar taip šovė...“

Labai laiku išsauna šios novelės šautuvai! O tame moteriškės pasakyme yra ir gražus psichologinis dalykėlis: tasai šūvis ar tik nebus pats svarbiausias, dėl ko tas ruskelis išsigando ir dabar sprunka...

Labai geromis šios knygos novelėmis laikyčiau „Tokia vasara“, „Praėjo“, „Gražu vasarą prie upės“ (čia įdomiai žmogus įsikalbinėjimais nori nusivalyti baisų savo darbą: Jis bus nušovęs nekaltą žmogų), „O išvažiuoti reikia“, „Vasario pūga“, „Lapkričio naktį“, „Vizitacija“. Į knygos antrąją pusę autorius bus sudėjęs gal kiek ir prastesnės prozos kūrinį: juose nėra to labai prasmingo „šautuvo“, novelės čia panašesnės į kokius eskizus, lyg ir buvusio pasakojimo nuotrupas („Trobelė“, „Krikštynas“, „Mėnesiena“, „Jubiliejus“, „Svečiai“).

Ne vieną knygos novelę sieja tie patys veikėjų vardai, kartais iš vienos į kitą persimeta veiksmas. Tai savotiškai lyg ir įrėmina kokios nors vienos vietos, vieno sodžiaus gyvenimą. Tas ir gerai, ir šiek tiek negerai: vienur kitur atsiranda koks herojus be savo istorijos – autoriui. Jis, matyt, neblogai pažįstamas, o skaitytojui – ne. O susipažinti nėra kada, visa pažintis – tik jo vardas. Jei dar dėl ko norėtum priekabauti, tai gal reiktų pasakyti, kad šiek tiek erzina savotiškas autoriaus ar familiarumas, ar kas – kai jis pernelyg dažnai įsikiša su savo remarkomis, pakomentavimais, kurie perteikiami bravūrišku stiliumi. Ir tikrai kyšo dar viena ydelė: kokie nors tarptautiniai ar šiaip prie viso teksto nelimpantys žodžiai: *triumfuojantis Kazė, aviežių sezonas; dabar principas kiek kitoks negu su gardžiu ir negardžiu obuoliu; ir šiaip visais atžvilgiais.*

Man gražesnis knygos pavadinimas būtų – vieškelis pro dobilus, ne vieškeliukas.

Juozas Aputis, „Kas ten, prie Čigriejaus dobilų?“, *Metai*, Lietuvos rašytojų sąjungos mėnraštis, 1999, Nr. 11, p. 139–141.